

Branimir Zorica*

RAD ZA OPĆE DOBRO NA SLOBODI

Raspravljajući o mogućnosti da sud kaznu zatvora zamijeni radom za opće dobro na slobodi (čl. 54. KZ), autor u radu najprije podsjeća na pravnu prirodu ove parapenalne sankcije, a zatim se osvrće na nekoliko praktičnih pitanja, kao što su: u kojem će se trenutku sud odlučiti za izricanje te sankcije, kako će pribaviti suglasnost za njezino izricanje od strane okrivljenika te može li se zamjena kazne zatvora u rad za opće dobro na slobodi primijeniti i u slučaju zamjene novčane kazne u kaznu zatvora. Konačno, iznosi nekoliko prijedloga u pogledu izvršenja rada za opće dobro na slobodi.

Kazneni zakon, između ostalog, uveo je novinu u dijelu koji se odnosi na kaznenopravne sankcije, pa se tako predviđa mogućnost zamjene kazne zatvora radom za opće dobro na slobodi. Primjena odredbi iz članka 54. KZ međutim nije bila moguća sve dok nisu doneseni Zakon o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi (NN, 128/99) te Pravilnik o načinu rada i odgovornosti, izobrazbi i evidenciji povjerenika i pomoćnika povjerenika, izboru pomoćnika povjerenika, matici i osobniku osuđenika, Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje naknade određenim povjerenicima i pomoćnicima povjerenika na izvršavanju kaznenopravnih sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi i konačno Pravilnik o vrsti i uvjetima rada za opće dobro na slobodi (sva tri objavljena u NN, 43/01). Dakle, ne postoje više nikakve zapreke za primjenu citirane zakonske odredbe iz KZ-a.

Sami smo, kroz svakodnevnu praksu, svjedoci, čini se prekomjerne primjene uvjetne osude¹. Razloge tome često treba tražiti jednostavno u tome što suci nemaju drugog izbora. Tako s jedne strane izricanje zatvorske kazne, pogotovo kratkotrajne, nema čak možda niti načelno opravdanog smisla, novčana kazna se ne može izreći jer vrlo često okrivljenici nemaju nikakve imovine, pa onda ne preostaje ništa drugo do uvjetne osude. Upravo u takvim situacijama, u kojima sud do sada nije imao mogućnost nekakvog srednjeg rješenja, čini se smislenim iskoristiti mogućnost izricanja zamjene zatvorske kazne (također i novčane ako se ova zamjenjuje zatvorskom) radom na slobodi za opće dobro. Bačić² posebno ističe da je takva mjera prikladna kada su u

* Branimir Zorica, sudac Općinskog suda u Biogradu na Moru

¹ L. Valković, HLJKP, br. 1/1999, str. 139, tako ističe da je trend primjene uvjetne osude u RH u porastu toliko da je odnos izrečene uvjetne osude i drugih sankcija sa 52,1% iz 1987. god. narastao na 70,1% 1997. godine.

² F. Bačić, Kazneno pravo, opći dio, Informator, Zagreb, 1998, str. 406.

pitanju lakši imovinski delikti, djela prikriivanja, prometni delikti, izdavanje čeka bez pokrića, krivolov, ekološki delikti, neki falsifikati. Tome bismo dodali i počinitelje kaznenog djela iz članka 173. st. 1. KZ.

ZAKONSKE ODREDBE

Odredbom članka 54. st. 1. KZ predviđeno je da kada sud odmjeri i izrekne kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci, može istodobno odlučiti da se ta kazna s pristankom osuđenika zamijeni radom za opće dobro na slobodi.

Iz citirane odredbe dakle proizlazi da:

1. ne postoji kazneno djelo za koje se ne može odrediti zamjena kazne zatvora s radom za opće dobro, jedino ograničenje je to da izrečena kazna ne bude određena u trajanju dužem od šest mjeseci,
2. sud je dužan **istodobno**, kada izrekne zatvorsku kaznu, odlučiti da se ta kazna zamjenjuje radom za opće dobro,
3. nužan je pristanak osuđenika da se kazna zatvora zamijeni radom za opće dobro.

U kojem će konkretnom slučaju sud primijeniti zamjenu zatvorske kazne radom za opće dobro faktično je pitanje, tako da nas na ovom mjestu zanima zapravo na koji će način sud u konkretnom kaznenom predmetu postupiti kada uvidi da je primjereno prema okrivljeniku primijeniti takvu kaznenopravnu sankciju.

PРАВNA PRIRODA RADA ZA OPĆE DOBRO

Svrha kažnjavanja kroz povijest kretala se od ideje retributivizma ka utilitarizmu te njihovu spajanju u konačnici. Kaznena sankcija dakle mora nužno biti s jedne strane pravedna ali i korisna. U novijoj teoriji stavlja se naglasak na generalnu prevenciju.

Upravo zbog postojanja sve ozbiljnijih sumnji u univerzalnu primjenjivost i opravdanost kazne oduzimanja slobode, u novije doba počele su se pojavljivati s jedne strane sankcije upozorenja, a s druge strane alternativne sankcije, sve u cilju smanjenja razine kaznenopravne represije³.

Alternativne sankcije nalaze se negdje između uvjetne osude i bezuvjetne kazne oduzimanja slobode. Sud će je izreći kada ocijeni da niti uvjetna niti novčana kazna s gledišta svrhe kažnjavanja nisu prikladna rješenja. Alternativnim sankcijama, pod odgovarajućim uvjetima, supstituira se i reducira kratkotrajna kazna zatvora, kao stigmatirajuća, socijalno stresna i uopće penološki

³ Cvitanović, Svrha kažnjavanja u suvremenom kaznenom pravu, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, MUP RH Policijska akademija, Zagreb, 1999, str. 334.

neprihvatljiva, čime se na svrsishodniji način ostvaruju ciljevi kaznene politike⁴.

Zakonska rješenja alternativne kazne, rada za opće dobro, u pojedinim se pravnim sustavima razlikuju, pa se tako pojavljuje ili kao samostalna sankcija ili kao zamjena izrečene zatvorske kazne⁵. Prema našem KZ-u, rad za opće dobro na slobodi nije samostalna sankcija, već se može tretirati kao način izvršenja zatvorske kazne na slobodi, pa je jedna od mana takvog zakonskog određenja to što će se osuđeniku u kaznenoj evidenciji morati upisati kazna zatvora, a ne njezina zamjena⁶.

NAČIN ODREĐIVANJA ZAMJENE ZATVORSKE KAZNE RADOM ZA OPĆE DOBRO NA SLOBODI

Ono što nas na ovom mjestu posebno zanima, kako je već rečeno, praktična je primjena odredbe iz članka 54. st. 1. KZ.

Postavlja se naime pitanje u kojem trenutku sud odlučuje da će izreći alternativnu kaznenu sankciju, odnosno kada će osuđenik u tom smislu morati dati svoj pristanak.

O tom pitanju raspravljalo se na X. savjetovanju Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu⁷. Jedni su mislili da bi sud okrivljenika, nakon što mu izrekne zatvorsku kaznu do šest mjeseci, trebao upitati pristaje li da se takva kazna zamijeni radom za opće dobro, pa ako ovaj pristane, izreći da se kazna zatvora zamjenjuje radom na slobodi u tom i tom trajanju. Najvažnije je da se i izricanje kazne zatvora i pristanak i zamjena odrede istodobno.

Drugi pak smatraju da bi sud prije izricanja presude trebao postaviti hipotetičko pitanje: “Ako vam sud izrekne kaznu zatvora ispod šest mjeseci, jeste li suglasni s time da se ona zamijeni radom za opće dobro na slobodi”.

Treći pak postavljaju dodatno pitanje kako postupiti u slučaju kada se rasprava vodi u odsutnosti okrivljenika (članak 305. ZKP).

Treba nadalje reći i to da ZKP ne sadrži nikakve odredbe u pogledu davanja te suglasnosti od strane okrivljenika.

Čini se da bi postavljeni problem valjalo rješavati na način drugačiji od naprijed navedenih mogućnosti. Naime, kao prvo treba naglasiti da odredba iz članka 54. st. 1. KZ nigdje ne govori o tome da bi pristanak osuđenika da mu se izrečena kazna zamijeni radom za opće dobro trebao biti dan istodobno s

⁴ Isto, str. 335.

⁵ V. Grozdanić, Kazne - nova rješenja u KZ i njihova provedba u sudskoj praksi, HLJKP 2/2000, str. 332.

⁶ F. Bačić, isto str, 405.

⁷ HLJKP 1/98, str. 179-181.

izricanjem presude. Nasuprot tome, sud je dužan istodobno odlučiti da se kazna zatvora zamijeni radom za opće dobro ako okrivljenik na to pristane.

Drugim riječima, sud je dužan pri donošenju odluke, s obzirom na svrhu same alternativne kazne, rada za opće dobro, te stvorenog uvjerenja da u konkretnom slučaju prema okrivljeniku nije potrebno izvršiti kaznu zatvora, ali s druge strane da niti samo upozorenje nije dovoljno da bi se ostvarila svrha kažnjavanja (generalna - specijalna, retributivna - utilitarna, pravedna - korisna), istodobno izreći kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci i da će se ona zamijeniti radom za opće dobro na slobodi, u vremenu koje je adekvatno izrečenoj kazni zatvora, i koji će se rad izvršiti u tom vremenu i kroz određeno razdoblje, sve pod uvjetom da osuđenik za takvo što dade pristanak. U protivnom osuđenik će odslužiti zatvorsku kaznu, u vremenu koje mu je istom presudom određeno.

Pristanak odnosno bolje bi bilo reći uskratu pristanka osuđenik može izjaviti sve do onog trenutka dok ga Ministarstvo pravosuđa i uprave ne obavijesti o imenovanju povjerenika i mjestu njegova rada, shodno odredbi iz članka 18. st. 2. Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi (NN, 128/99), odnosno sve do trenutka njegova uvođenja u rad od strane povjerenika (čl. 23. st. 1. istog zakona).

Više je razloga za takvo razmišljanje. Kao prvo, sud je taj koji ocjenjuje pod kojim je uvjetima i u kojem slučaju potrebno primijeniti alternativnu kaznu. Točno je da naš KZ ne poznaje rad za opće dobro na slobodi kao posebnu kaznenu sankciju, već kao zamjenu zatvorske kazne, no svakome je jasno da je uvođenjem takvog jednog zakonskog rješenja zakonodavac imao namjeru ne samo omogućiti osuđeniku da izbjegne sve neugodnosti koje sa sobom nosi zatvorski režim već prije svega pružiti mogućnost sudu da izvrši još značajnije i suptilnije razlikovanje pojedinih počinitelja kaznenih djela kako s obzirom na njihovu osobnost tako i na djelo koje su počinili. Drugim riječima, sud će izreći takvu alternativnu kaznu upravo vjerujući da će se radom na slobodi u potpunosti ispuniti svrha kažnjavanja, a ne da je nužno odrediti zatvorsku kaznu (jer bi tada odlučio drugačije). Sud će i izreći tu vrstu kaznene sankcije upravo zbog toga da osuđenik ne bi nepotrebno odlazio u zatvor. Uostalom, i sama zakonska odredba iz članka 54. st. 2. KZ govori o tome da sud odluku o zamjeni kazne zatvora radom za opće dobro na slobodi temelji na ocjeni da s obzirom na sve okolnosti odlučne za izbor mjere i vrste kazne za ostvarenje svrhe kažnjavanja nije potrebno izvršenje kazne zatvora, ali da za ostvarenje opće svrhe kaznenopravnih sankcija nije dovoljno primijeniti mjere upozorenja.

Kada bi osuđenik trebao dati svoj pristanak odmah, odnosno istodobno s izricanjem kazne zatvora, naravno da se takva alternativna sankcija ne bi mogla primijeniti prema čitavom jednom nizu počinitelja kaznenih djela, prven-

stveno onima kojima se sudi u odsutnosti, pa konačno i onima koji nisu toliko odlučni donijeti odluku u jednom trenutku i odmah.

Nadalje, odredbom iz članka 54. st. 6. KZ predviđeno je da se zamjena kazne zatvora u rad osuđenika za opće dobro na slobodi može primijeniti i u slučaju zamjene novčane kazne u kaznu zatvora. Iz navedenog jasno je da niti sam zakonodavac nije smatrao da bi pristanak trebalo dati istovremeno, jer u protivnom nije uopće moguće zamisliti na koji bi se način izvršila zamjena novčane kazne u rad na slobodi za opće dobro.

Pojednostavljeno rečeno, sud je, prema ovom stajalištu, ovlašten donijeti istovremeno odluku kojom izriče kaznu zatvora, koja se zamjenjuje radom za opće dobro na slobodi, a pristanak na takvu opciju osuđenik će dati bilo odmah prilikom izricanja presude, usmeno, a svakako najkasnije do trenutka kada je dužan odazvati se povjereniku radi pristupanja ispunjenju svoje obveze.

Ono što je bitno jest okolnost da zakon ne propisuje niti vrijeme kada treba dati takav pristanak niti formu pristanka (usmena, pismena ili nešto treće). Upravo zbog toga, a kako se ne bi umanjila mogućnost izricanja takve alternativne kazne (zbog toga što sud mora razmišljati i o tome hoće li okrivljenik dati prethodnu suglasnost uopće za donošenje takve odluke), valja pružiti s jedne strane sudu mogućnost određivanja iste mjere, a njezino izvršenje uvjetovati pristankom osuđenika. Osuđenik dakle može i svojim ponašanjem (konkludentnim radnjama) iskazati svoj pristanak da se radom na slobodi zamijeni zatvorska kazna, pa tako kada pristupi ispunjenju svoje radne obveze ujedno daje i svoj "pristanak". Ako ne ispuni zadatak postavljen od svoga povjerenika, bez obzira na to je li prethodno dao usmeni ili pismeni pristanak, smatra se da je suglasnost zapravo uskratio, te će se pristupiti izvršenju unaprijed izrečene zatvorske kazne.

Valja također naglasiti da sud u svojoj odluci mora upozoriti osuđenika da je dužan dati pristanak na to da se izvrši takva alternativna kazna, pa ako izjavi, prije no što dođe do situacije koja je naprijed opisana, da pristaje ili ne, sud će shodno tome i postupiti (pravomoćnu presudu dostaviti ili Ministarstvu pravosuđa nadležnom za određivanje povjerenika ili pak sucu izvršenja pri nadležnom županijskom sudu).

Navedenom mišljenju moglo bi se prigovoriti da presumira kako će osuđenik dati pristanak za zamjenu izvršenja, što je donekle točno, ali ne i presudno za primjenu takvog prijedloga u sudskoj praksi. Ono na što valja upozoriti jest okolnost da se takvim postupkom omogućuje osuđeniku, te mu se ostavlja dovoljno vremena, da razmisli o tome što učiniti, koju alternativu prihvatiti, dok s druge strane za zajednicu ne nastupaju nikakve štetne posljedice, niti trošak, rok je zakonski determiniran (na što bi i prvostupanjski sud trebao osuđenika upozoriti) do kojeg se pristanak može dati (što u biti nije, kako je naprijed rečeno, niti nužno) odnosno uskratiti.

Nema nikakve sumnje da će vrlo malo osuđenika uskratiti taj pristanak te se odlučiti za izdržavanje kazne zatvora, i to iz najmanje dva razloga: stigmatizacija zatvorenika te povoljnost razmjernosti zamjenske kazne i rada na slobodi. Naime deset dana rada u trajanju od osam sati dnevno zamjenjuje trideset dana zatvora. To proizlazi iz odredbe članka 54. st. 3. KZ u kojoj stoji da se rad za opće dobro na slobodi može izreći u trajanju od najmanje deset do najviše šezdeset dana, a cjelokupan rad mora se izvršiti najkasnije u roku od godine dana.

Teško se autor ovog teksta može upustiti u teorijske rasprave vezane za ovu problematiku, pa je rješenje ovog problema traženo isključivo s praktičnog aspekta. Međutim čini se da s obzirom na pravnu prirodu rada na slobodi, koja u našem pravnom sustavu nema samostalne sankcije, već zapravo predstavlja način izvršenja kazne zatvora, upravo za takvo izvršenje, ako postoje zakonski uvjeti da se ono odredi, osuđenik i treba dati pristanak. To dodatno upućuje na opravdanost tvrdnje da nije potrebno forsirati istodobnost pristanka okrivljenika s trenutkom izricanja osude, a pogotovo da ne dolazi u obzir izreći kaznu zatvora, tražiti pristanak, pa onda izreći alternativnu kaznu. Pristanak naprosto treba shvatiti kao izjavu okrivljenika da prihvaća takav alternativan oblik izvršenja zatvorske kazne, a ne kao pristanak da mu se takva mjera uopće izrekne.⁸

Na kraju ovog odjeljka daje se i prijedlog kako bi konkretno trebala izgledati izreka presude, shodno naprijed navedenom.

⁸ Kada se o toj problematici raspravljalo na kolegiju sudaca općinskih sudova s područja Županijskog suda u Zadru, sudac Općinskog suda u Zadru Marijan Bitanga istaknuo je još jedan argument u prilog teze iz ovog teksta. Naime tekst odredbe iz čl. 54. st. 1. KZ govori o pristanku osuđenika, a osuđenik je prema odredbi iz čl. 170. st. 1. t. 4. ZKP osoba za koju je pravomoćnom presudom utvrđeno da je kriva za određeno kazneno djelo. Logično je stoga da okrivljenik kojem se izriče prvostupanjska presuda ne može niti dati pristanak, već ga može dati tek nakon što presuda postane pravomoćna, kada okrivljenik postane osuđenik.

U ime Republike Hrvatske

PRESUDA

Okrivljenik NN

kriv je

što je dana.....

čime je počinio kazneno djelo protiv..., opisano i kažnjivo po članku ... KZ, pa se temeljem tog zakonskog propisa

osuđuje

na kaznu zatvora u trajanju od šest (6) mjeseci.

Temeljem članka 54. st. 1. i 3. KZ, izrečena kazna zatvora, ako okrivljenik na to pristane, zamjenjuje se

radom za opće dobro na slobodi

u trajanju od šezdeset (60) dana, koji je rad dužan izvršiti u roku od jedne (1) godine od dana kada je započeo s njegovim izvršavanjem.

Temeljem odredbe članka 54. st. 1. i 5. KZ ako okrivljenik ne dade svoj pristanak za zamjenu ili ne izvrši u cijelosti ili djelomično rad za opće dobro istekom roka predviđenog za njegovo izvršenje, sud će donijeti odluku o izvršenju kazne zatvora razmjerno neizvršenom radu za opće dobro na slobodi.

IZVRŠENJE RADA ZA OPĆE DOBRO NA SLOBODI

Prvostupanjski sud, nakon što presuda kojom je određen rad za opće dobro na slobodi postane pravomoćna, presudu dostavlja, u roku od tri dana, Ministarstvu pravosuđa i uprave, koje u daljnjem roku od osam dana određuje povjerenika i mjesto rada osuđenika. Početak rada određuje povjerenik, s time da sud može odgoditi ili prekinuti izvršenje rada na zamolbu osuđenika (članak 21. Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi).

Ako osuđenik zanemaruje svoje radne obveze, poslodavac je dužan odmah izvijestiti povjerenika, a ako se zanemarivanje ponovi poslodavac može raskinuti ugovor o izvršenju rada za opće dobro koji je zaključio s Ministarstvom. U oba slučaja povjerenik odnosno Ministarstvo obavještava o tome sud koji u

tom slučaju pokreće postupak za preispitivanje izvršavanja rada za opće dobro, po službenoj dužnosti. Valja napomenuti da je odredbom iz članka 24. st. 1. istog zakona taksativno navedeno u čemu se sastoji zanemarivanje obveze rada.

U postupku preispitivanja izvršavanja rada za opće dobro, koji se pokreće rješenjem najkasnije u roku od tri dana od dana prijama izvješća povjerenika ili nadležnog ministarstva, sud u tom postupku upoznaje osuđenika s izvješćem, on se o njemu može očitovati, pa se konačno donosi rješenje sukladno odredbi članka 54. st. 5. KZ, što znači da sud donosi odluku da se izvrši kazna zatvora u trajanju razmjernom neizvršenom radu za opće dobro. Takvo rješenje mora biti obrazloženo, s pravom na žalbu u roku od osam dana, koja se podnosi vijeću iz članka 18. st. 3. ZKP.

Osuđenik ima pravo prigovora na program izvršavanja rada, rada povjerenika i njegovih pomoćnika. U povodu prigovora zakazuje se ročište, u roku od tri dana, te se eventualno može odlučiti i o tome da se rad drugačije izvršava ili od Ministarstva zatražiti imenovanje drugog povjerenika. Protiv tog rješenja nije dopušteno izjaviti žalbu (članak 17. st. 2. Zakona), a Ministarstvo je dužno u roku od tri dana odrediti novog povjerenika.

Rad za opće dobro obavlja se kod poslodavaca koji su zaključili u tom smislu ugovor s nadležnim ministarstvom, a djelatnost koju oni obavljaju mora biti humanitarna, ekološka, komunalna, odnosno od koristi za društvenu zajednicu.

ZAKLJUČAK

Rad za opće dobro na slobodi alternativna je kazna koju svakako treba primjenjivati u praksi prvostupanjskih sudova, prvenstveno se tu misli na općinske. Nema nikakve sumnje da rad na slobodi, kao kaznena sankcija, ima čitav niz prednosti prema svim drugim vrstama sankcija. Tu se misli i na korist društva, koje time, makar sebi ne nanosi štetu, smanjuje trošak (nedavno se mogao čuti podatak da u RH na jednog osuđenika imamo dva djelatnika pravosudne policije odnosno drugog osoblja koje radi u kaznionicama ili zatvorima). Ono što je naravno još puno važnije, jest mogućnost da osuđenik radom stekne određene navike, izbjegne opasnu okolinu koja se nalazi u zatvorskim ustanovama itd.

Ne mora ta alternativna kazna u svakom slučaju biti između kazne zatvora i uvjetne osude. Naravno da postoje i situacije kada je mjera upozorenja uvjetna osuda znatno teža kaznenopravna sankcija od rada na slobodi. Stoga ne treba biti pravilo da se ta mjera primjenjuje onda kada okrivljenik nije niti za zatvor, niti za uvjetnu osudu, već kada sud doista smatra da je ta sankcija u svemu primjerena kada je u pitanju određeni počinitelj točno određenog djela.

Summary

COMMUNITY SERVICE (AS A SUBSTITUTE FOR IMPRISONMENT)

In discussing the possibility of a court changing a sentence of imprisonment into (Article 54 of the Criminal Code), the author first reminds us of the nature of this *quasi*-penal sanction, and then discusses a few practical questions, e.g.: when will the court decide to pronounce this sentence, how will the court obtain the consent of the accused for this sentence, and whether it is possible to impose this sentence in cases of altering the sentence of imprisonment into a pecuniary fine. Finally, the author presents several suggestions regarding the execution of community service.